

УДК 378.014.25:303.424]:001.4(045)

*ІРИНА ЩЕРБАК, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри інформатики Комунального закладу "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради, Україна
ORCID iD 0000-0003-4161-735X
irinasherbak19920626@gmail.com*

ОГЛЯДОВИЙ АНАЛІЗ ПРОВІДНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ ЗА СВІТОВИМИ І НАЦІОНАЛЬНИМИ РЕЙТИНГАМИ

IRYNA SHCHERBAK, PhD of Pedagogical Sciences, lecturer at the Department of Informatics Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council, Ukraine

REVIEW ANALYSIS OF THE LEADING UNIVERSITIES OF UKRAINE BY WORLD AND NATIONAL RANKINGS

У статті автором зроблено огляд світових рейтингів QS World University Rankings, THE World University Rankings і національних рейтингів Top-200 Україна, Бал ЗНО на контракт, консолідований рейтинг освітнього ресурсу "Освіта.уа", який базується на показниках національних найбільш впливових рейтингів "Топ-200 Україна" та "Бал ЗНО на контракт" і міжнародного рейтингу "Scopus". Проаналізувавши названі вище рейтинги, нами виявлено лідерів серед закладів вищої освіти України. Для з'ясування переваг та недоліків конкуруючих університетів дослідником було розроблено карти-перцепції за місцем рейтингу в QS та показниками "кількість залучених іноземних науково-педагогічних працівників" і "кількістю студентів і співвідношенням професорсько-викладацького складу ЗВО та чисельності студентів" глобального індикатора "Якість академічного персоналу ЗВО".

Ключові слова: світовий рейтинг, національний рейтинг, провідний університет, карти-перцепції.

Summary. In the article, the author reviews the world rankings QS World University Rankings, THE World University Rankings and national rankings Top-200 Ukraine, VNO score per contract, the consolidated rating of the educational resource "Osvita.ua", based on the indicators of the most influential national

ratings "Top 200 of Ukraine" and "Ball EIT for the contract" and the international rating "Scopus". After analyzing the above ratings, the leaders were found among the higher educational institutions of Ukraine. To clarify the advantages and disadvantages of competing universities, the researcher developed maps-perceptions for the place in the QS ranking and indicators "the number of foreign scientific and pedagogical workers" and "the number of students and the ratio of the faculty of the university and the number of students" of the global indicator "quality of academic university staff.

Key words: world ranking, national rating, leading university, perception cards.

Мета: проаналізувати стратегії позиціонування провідних університетів України за рейтингами та картами-перцепціями.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі інтеграції України до Європейського Союзу актуальним стало питання підвищення рівня освіти. Тому важливим завданням закладів вищої освіти (ЗВО) є намагатися посісти найвищу позицію у своїй країні, а також влитися у світові рейтинги провідних університетів. Для цього в Україні проводяться моніторинги досягнень закладів вищої освіти та їх рейтингів.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналізу рейтингів позицій провідних

університетів у своїх наукових дослідженнях приділяли увагу М. Боровик, О.Гринькевич, М. Михайліченко, І.Царенко, А. Харківська.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрімкі зміни ринкового середовища, спричинені інтенсифікацією технологічних глобалізаційних перетворень, обумовлюють домінуючу роль сфери вищої освіти в забезпеченні формування сталого розвитку економіки країн світу на інноваційних засадах. Як свідчить досвід провідних держав світу, конкурентоспроможна вища освіта забезпечує не лише потреби економіки у висококваліфікованих кадрах, а і є рушієм соціально-економічного розвитку країни, виступаючи системоутворювальним чинником подальших трансформацій інноваційно-інституційного середовища економіки постіндустріального типу (Царенко, 2018, с.16).

В умовах стрімкого розвитку освіти для посилення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України на ринку освітніх послуг в загальну стратегію університету необхідно вводити план дій щодо позиціонування його діяльності в міжнародному інформаційному просторі.

А. Харківська вважає, що позиціонування – одне з ключових стратегічних рішень, прийнятих під час праці на ринку. Воно забезпечує несуперечність і узгодженість усіх операційних рішень і дій, що дозволяє сформувати однозначне сприйняття ринком пропозиції компанії. У сучасних умовах, коли ЗВО

змушені вести боротьбу за абітурієнтів, їм слід використовувати стратегії, що дозволяють бути більш конкурентоспроможними й ефективними. Цьому слугує звернення до використання ринкових стратегій, перш за все, стратегії позиціонування (*Харківська, 2018, с. 134*).

На думку М. Боровика, заклади вищої освіти як складні та специфічні соціально-економічні системи також потребують проведення оцінювання ефективності їхнього функціонування. Слід відмітити, що серед методів найбільшої уваги заслуговує саме проведення рейтингового оцінювання результативності діяльності закладів вищої освіти. Крім того, доцільним вважаємо здійснення аналітичного огляду методології складання світових рейтингів оцінювання діяльності закладів вищої освіти. Так, поєднання світового та вітчизняного досвіду дасть змогу розробити ефективну й універсальну методик оцінювання результативності діяльності закладів вищої освіти, на основі якої можна оцінити тенденції їх сталого розвитку (*Боровик, 2019*).

У наш час надзвичайно актуальним залишається питання якості освіти. Рейтинг ЗВО вважається одним з основних механізмів, що зумовлює розвиток і підвищення якості освіти університетів України.

Розглянемо спочатку ранжування ЗВО за світовими рейтинговими холдингами QS World University Rankings та THE World University Rankings, до яких вдалося потрапити нашим вітчизняним університетам.

До світового рейтингу QS World University Rankings (*QS University Rankings. World university rankings, 2020*) 2020 року ввійшли шість університетів України: Харківський національний університет імені В. Каразіна; Київський національний університет ім. Т. Шевченка; НТУ "Харківський політехнічний інститут", НТУ України "Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського", Сумський державний університет та Національний університет "Львівська політехніка".

За версією іншого рейтингового холдингу "THE World University Rankings" (THE World University Rankings, 2019), у 2019 році в категорію 1001+ потрапили чотири українські ун-

іверситети: Львівський національний університет ім. І. Франка, Національний університет "Львівська політехніка", Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Харківський національний університет ім. В. Каразіна.

В Україні ранжування закладів вищої освіти відбувається за двома основними рейтингами: Топ-200 Україна та Бал ЗНО на контракт. "Топ-200 Україна" (Запити ринку праці: виклик для українських університетів, 2020) – це академічний рейтинг, що створений за партнерства центру міжнародних проєктів "Євроосвіта" та міжнародною групою експертів IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence.

Методика "Топ-200 Україна" містить 15% експертних висновків фахівців, котрі працюють у галузі вищої освіти й основних працевлагодівців, та 85% даних прямих вимірів, що знаходяться у відкритому доступі. Використовуючи дану методик, діяльність закладу вищої освіти можна оцінити за формулою: $I_z = I_{np} (40\%) + I_n (25\%) + I_{mv} (20\%)$, де I_z – інтегрований індекс, за яким, власне, і оцінюють діяльність ЗВО; I_{np} – індекси якості науково-педагогічного потенціалу, I_n – індекс якості навчання, I_{mv} – індекс міжнародного визнання.

Для визначення цих індексів використовують інформацію з сайтів ЗВО, відомості про участь ЗВО в міжнародних проєктах, дані про участь ЗВО в міжнародних рейтингах, єдиної Державної електронної бази освіти (ЄДЕБО), інформацію МОН України, дані Комітету з питань державних премій України і премій ім. Т. Шевченка, що фінансуються НАТО в рамках Програми "Наука заради миру і безпеки" та інші дані, які знаходяться у відкритому доступі.

Оцінювання якості науково-педагогічного потенціалу та якості навчання здійснюється згідно з такими критеріями: рівень загальноосвітньої, базової підготовки здобувачів освіти; рівень фахової підготовки; рівень практичного володіння інформаційними технологіями; затребуваність випускників ЗВО ринком праці (*Запити ринку праці: виклик для українських університетів, 2020*).

Відповідно до рейтингу "Топ-200 Україна", до п'ятірки кращих ЗВО України ввійшли Київський національний університет ім. Т. Шевченка з інтеграль-

ним показником діяльності (I_z) 78,03; НТУ "Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського" – (I_z) 76,64; Харківський національний університет ім. В. Каразіна – (I_z) 47; Національний університет "Львівська політехніка" – (I_z) 46,98 та НТУ "Харківський політехнічний інститут" – (I_z) 43,51. Названі вище є не лише провідними в Україні, а й входять до світового рейтингу QS (*QS University Rankings, 2019*).

Рейтинг "Бал ЗНО на контракт" передбачає середній бал атестата та середній бал ЗНО абітурієнтів, котрі у 2018 р. виявили бажання навчатися за контрактом. Таким чином, цей рейтинг показує лідерів серед ЗВО, у яких здобувачі освіти самі фінансують здобуття вищої освіти. У 2019 році до цього рейтингу включено 200 закладів вищої освіти України. ЗВО, в яких на навчання за контрактом зараховано менше 20 осіб, до рейтингу не включаються. Згідно з цим перші п'ять місць посіли: Український католицький університет, Національний університет "Києво-Могилянська академія", Українська медична стоматологічна академія, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Одеський національний медичний університет (*Вступ. Освіта. UA*).

Для того, щоб мати більш об'єктивні дані для визначення провідних університетів України, скористаємось консолідованим рейтингом. Освітнім ресурсом "Освіта. ua" (*Консолідований рейтинг вишів України, 2019*) було проведено консолідований рейтинг ЗВО України. Він базується на показниках національних найбільш впливових рейтингах "Топ-200 Україна" та "Бал ЗНО на контракт" і міжнародного рейтингу "Scopus".

Показники бази даних Scopus є основою для міжнародного рейтингу "Scopus". Індекс Гірша – це кількісний показник, який містить дані про кількість наукових публікацій та кількість їх цитувань ЗВО або його співробітниками у наукових працях. Станом на квітень 2019 року до бази даних Scopus включено 166 закладів вищої освіти України. Таким чином, найвищий індекс Гірша серед університетів України мають Київський національний університет ім. Т. Шевченка – 89, Харківський національний університет ім. В. Каразіна – 70 та Чернівецький національний універси-

тет ім. Ю. Федьковича – 61, Львівський національний університет ім. І. Франка – 60 та Одеський національний університет ім. І. Мечникова – 60 (*Рейтинг університетів за показниками Scopus, 2019*).

Консолідований рейтинг ЗВО України 2019 року включає 240 університетів. Методологія цього рейтингу така: кожний ЗВО отримує бал, що відповідає сумі його рейтингів "ТОП 200 Україна", "Scopus" і "Бал ЗНО на контракт". Якщо заклад освіти не був представлений у якомусь з рейтингів, то він отримує місце, наступне за останнім у цьому рейтингу (*Консолідований рейтинг вишів України, 2019*).

Консолідований рейтинг має сім підрейтингів: "Кращі класичні університети України", "Кращі приватні ЗВО", "Кращі київські ЗВО", "Кращі ЗВО регіонів України", "Кращі педагогічні ЗВО", "Кращі медичні університети України", "Кращі навчальні заклади областей України".

За даними консолідованого рейтингу до п'ятірки кращих вишів України належать: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, НТУ "Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського", Харківський національний університет ім. В. Каразіна, Львівський національний університет ім. І. Франка. П'яте і

шосте місця розподілили між собою Національний медичний університет ім. О. Богомольця та Національний університет "Києво-Могилянська академія".

Здійснивши аналіз, можемо потвердити, що лише перша трійка університетів входить до світових рейтингів QS та ТНЕ. Але в українському рейтингу "Бал ЗНО на контракт" ці ЗВО займають не перші позиції. За таким рейтингом на перше місце вийшов приватний Український католицький університет, адже в ньому всі здобувачі вищої освіти навчаються за контрактом. Далі йдуть університети, у яких кількість бюджетних місць є невелика, а спеціальності престижні. За даними міжнародного рейтингу "Scopus", трійку лідерів очолив Київський національний університет ім. Т. Шевченка, далі – Харківський національний університет ім. В. Каразіна та Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича.

На основі аналізу таких п'яти рейтингів потвердимо, що лише Київський національний університет ім. Т. Шевченка займає в них перші місця. Стосовно Академічного рейтингу світових університетів (ARWU) Шанхайського Університету Цзяо Тун, то жоден з вишів України до нього ще не ввійшов, адже рейтинг включає кількість лауреатів Нобелівської премії або Медалі Філдса.

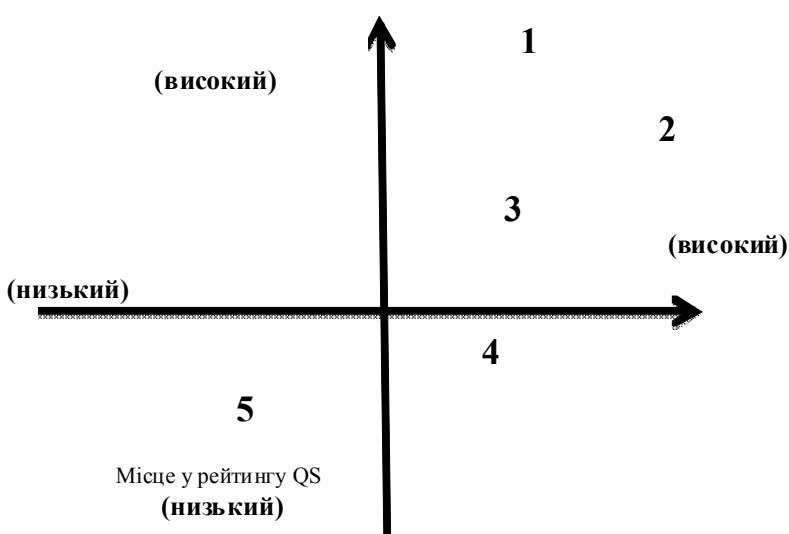
Взагалі, до п'ятірки провідних університетів України, що входять до міжнародних і національних рейтингів, потрапили такі ЗВО: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Харківський національний університет ім. В. Каразіна, НТУ "Харківський політехнічний інститут", НТУ України "Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського" та Національний університет "Львівська політехніка".

Для того, щоб з'ясувати недоліки та переваги конкуруючих ЗВО, розробимо карти-перцепції. За вихідні дані провідних вишів України візьмемо їх місце рейтингу у QS та показник глобального індикатора "Якість академічного персоналу ЗВО", який був розглянутий нами в попередніх дослідженнях, а саме, кількість залучених іноземних науково-педагогічних працівників (*рис. 1*); показники глобального індикатора "Якість академічного персоналу ЗВО" – кількість студентів і співвідношення професорсько-викладацького складу ЗВО та чисельність студентів (*рис. 2*).

Отже, на карті видно, що в першому квадранті розмістились лише три провідні університети: Харківський національний університет ім. В. Каразіна, Київський національний університет ім. Т. Шевченка та НТУ "Харківський політехнічний інститут". Хоча вони й посідають далеко не перші місця у рейтингу QS, порівняно з провідними університетами світу, та серед українських вишів вони найкращі.

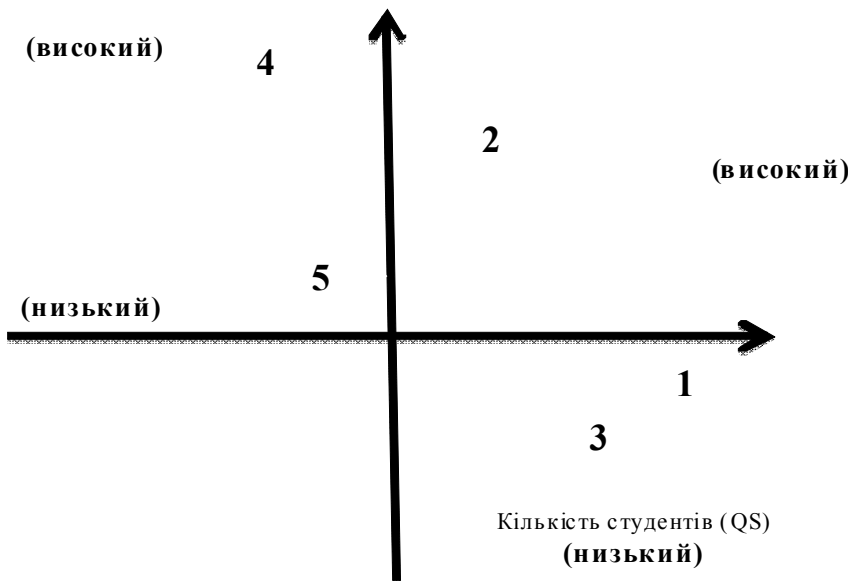
У другому квадранті розташувався НТУ України "Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського". Його місце за рейтингом QS та кількість залучених іноземних науково-педагогічних працівників дещо нижчі за показники трійки лідерів. Національний університет "Львівська політехніка" зміг зайняти лише третій квадрант. Показники "Кількість залучених іноземних НПП (QS)" цього вишу суттєво поступаються попереднім чотирьом ЗВО. Тому, на нашу думку, стратегія даного вишу потребує суттєвого доопрацювання.

Складена карта-перцепція показує, що лише Київський національний університет ім. Т. Шевченка є беззаперечним лідером і знаходиться у першому квадранті. Решта ЗВО знаходяться у зоні відносного ризику. Маємо на увазі те, що Харківський національний універси-

Примітка. 1. Харківський національний університет ім. В. Каразіна. 2. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. 3. НТУ «Харківський політехнічний інститут». 4. НТУ України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського». 5. Національний університет «Львівська політехніка». За точку відліку нами обрано: по вісі X (2); по вісі Y (700).

Рис.1. Карта-перцепції провідних університетів України

Примітка. 1. Харківський національний університет імені В. Каразіна. 2. Київський національний університет імені Т. Шевченка. 3. НТУ «Харківський політехнічний інститут». 4. НТУ України «Київський політехнічний інститут імені І. Сікорського». 5. Національний університет «Львівська політехніка». За точку відліку нами обрано: по вісі X (50); по вісі Y (20000).

Рис. 2. Карта-перцепція провідних університетів України

тегім. В. Каразіна та НТУ "Харківський політехнічний інститут" відстають за загальною кількістю здобувачів вищої освіти, а НТУ України "Київський політехнічний інститут імені І. Сікорського" та Національний університет "Львівська політехніка" мають нижчий рівень співвідношення професорсько-викладацького складу ЗВО і чисельності студентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в умовах включення національних університетів у глобальне наукове та педагогічне співтовариство, проаналізовані нами статистичні дані провідних університетів України дають підстави вважати, що стратегії позиціонування ЗВО слід удосконалювати та, спираючись на досвід лідерів світових рейтингів, прокладати свої шляхи до процвітання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

QS University Rankings. (2019). Retrieved from: <https://www.topuniversities.com/university-rankings>.

QS University Rankings. World universityrankings. (2020). Retrieved from:

<https://www.topuniversities.com/university-rankings//2020>.

THE World University Rankings. (2019). Retrieved from <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>.

Боровик, М. В. (2019). Методики оцінювання результативності діяльності українських закладів вищої освіти на державному рівні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 24, с. 44–47.

Вступ. Освіта.UA: Найбільший бал ЗНО на контракт. (2019). Взято з <http://osvita.ua/vnz/rating/vstup-osvita/59045/>.

Запити ринку праці: виклик для українських університетів. (2020). Взято з <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=6091>.

Консолідований рейтинг вишів України 2019. (2019). Взято з <http://osvita.ua/vnz/rating/51741/>.

Рейтинг університетів за показниками Scopus 2019. (2019). Взято з <http://osvita.ua/vnz/rating/64398/>.

Харківська, А. А. (2018). Стратегія позиціонування закладу вищої освіти: від управління витратами до управління результатами. *Актуальні питання гумані-*

тарних наук, 2, 22, 133–137. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/22.166984>

Царенко, І. О. (2018). Механізм державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України. (Дис. канд. екон. наук). Кропивницький.

REFERENCES

QS University Rankings. (2019). Retrieved from <https://www.topuniversities.com/university-rankings>. [in English].

QS University Rankings. World universityrankings. (2020). Retrieved from <https://www.topuniversities.com/university-rankings//2020> (data zvernennja: Ljutyj 13, 2019) [in English].

THE World University Rankings. (2019). Retrieved from <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings> [in English].

Borovyk, M. V. (2019). Metodyky ocinjuvannja rezul'tatyvnosti dijalnosti ukrajinsjkykh zakladiv vyshhoji osvity na derzhavnomu rivni. *Naukovyj visnyk Uzghorodskjogho nacional'nogho univertsytetu*, 24, 44–47 [in Ukrainian].

Vstup. Osvita.UA: Najbiljshyj bal ZNO na kontrakt. (2019). Vzjato z <http://osvita.ua/vnz/rating/vstup-osvita/59045/>. [in Ukrainian].

Zapyty rynku praci: vyklyk dlja ukrajinsjkykh univertsytetiv. (2020). Vzjato z <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=6091>. [in Ukrainian].

Konsolidovanyj rejtyng vyshiv Ukrainy 2019. (2019). Vzjato z <http://osvita.ua/vnz/rating/51741/>. [in Ukrainian].

Rejtyng univertsytetiv za pokaznykamy Scopus 2019. (2019). Vzjato z: <http://osvita.ua/vnz/rating/64398/>. [in Ukrainian].

Kharkivs'jka, A. A. (2018). Strateghija pozycionuvannja zakladu vyshhoji osvity: vid upravlinnja vytratamy do upravlinnja rezul'tatamy. *Aktualjni pytannja ghumanitarnykh nauk*, 2, 22, 133–137. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/22.166984> [in Ukrainian].

Carenko, I. O. (2018). Mekhanizm derzhavnogho reghuljuvannja konkurentospromozhnosti vyshhoji osvity Ukrainy. (Dys. kand. ekon. nauk). Kropyvnyckyj [in Ukrainian].

Стаття надійшла 28.10.2020 р.